

Jsou neobyčejně četní u nás dobromyslní a rozšafní dobrodinci, kteří volají, alespoň jednou za rok, velmi patheticky po kritice. Jest prý nedostatek kritiky u nás; došlo prý toto vzácné koření a nové se jaksí nerodí; a odtud prý všecko zlo v literatuře a v umění. Není kritiků, kteří by řekli mladým „pravdu“; kteří by je „vychovávali“ a „poučovali“, učili je „zdravému rozumu“, sestříhovali jejich „výstřednosti“, vedli je k sebepoznání a kázni.

Nuže, jest třeba říci zcela jasně, že kritika takto pojímaná, jako starý, usedlý, rozumářský element, jako guvernanka, vychovatelka a učitelka, jest nesmysl a zplozenina pedantů, kteří nemají potuchy o podstatě tvorby. Kritika objektivná v tomto smyslu a rozumu byla by jen prostřednost zcela záporná, a nejen neužitečná, nýbrž přímo škodlivá. Pravá kritika tvořivá nemůže vzrůsti nikde a nemůže státi nikde než právě ve středu mladé generace, která se probíjí bolestně-vášnivě k tvorbě a zápasí o svůj výraz. Již proto ne jinde, že s každou jinou kritikou, zejména s kritikou starší generace, si mladší vůbec nerozumějí: dvojí různá generace mluví dvojí různou řečí a myslí dvojí různou logikou. Týmž slovům rozumí se podstatně jinak, často přímo protismyslně. Každá generace vytváří zároveň svůj výraz básnický i jeho historicko-kritický symbol: obojí děj běží vedle sebe a jest konec konců jen dvojí tvář téhož tvůrčího procesu.

Není v umění a poesii jiné plodné kritiky než *sebekritika*:

chvíle statické rovnováhy po jednom dynamickém vyšnutí výbojném a před druhým; chvíle ticha, soustředěného v zrcadlení a sebepoznání; kulminační bod útočné vlny, způsobilý k rozhledu po minulém a k průzoru do budoucnosti i k rozvrhu nových útoků a cílů.

Tato sebekritika jest pro tvořivého umělce tak důležitá proto, že má veliký úkol v ekonomice jeho sil, v jeho vnitřním hospodářství duchovém: zde nahmatává umělec tvůrce tu spodní logiku svého podvědomí, která ho nese a vede ve snách i v bdění; zde zírání na chvíli na temné plasmatické síly svého nitra, ztožňuje se s nimi, pije z jejich kořenů to poučení a tu moudrost, kterou není možno nikdy zcela přeložiti do slov, poněvadž vzdoruje generalisaci, — tak jest jeho výlučným vlastnictvím.

Nuže, co platí pro jednotlivce, platí, a zvýšeně ještě, pro literární skupiny, hromady, směry, školy a generace. Jsou-li opravdovými funkcemi nového literárního života, zmítá-li se v nich a bouří-li v nich literární budoucnost, vytvářejí-li se v nich nové tvary básnické, jistě záhy vznikne *v jejich lůně i nová kritika*. Povstane silný tvořivý duch kritický a ten vysloví tento chaotický mučivý proces tvůrčí, kterému nikdo ze starších plně nerozumí, jenž bývá jim naopak předmětem posměchu a zlobných pošklebků, jako nový, avšak zákonně a methodicky uspořádaný útvar; převede temný svár a mučivé napětí v světelné historicko-logické drama; dá jméno tomu, co se posud zmítalo a vlnilo beztvare a nedostupné před tebou v mlhách a tmách. A to jest právě *čin tvořivého kritika*. To není, povšimněte si toho, nijaké popularisační prostředkování mezi starými a mladými, nijaké „mostaření“, nijaké kašičkování. To je *pojmenování bezejmenného*, a tedy jeho tvorba v oblasti historicko-logické; to je učlenění nového organického celku, krásného teplého rytmického těla tam, kde před chvílí bylo ještě něco amorfního; to je melodicky vykvašená linie, logická kantiléna tam, kde byly nedávno ještě pustý hluk a dutá vřava.

Každý význačný směr, každá „škola“, každá generace, každá opravdová sourodá skupina literární musí si sama *vytvořiti svého*

kritika a historika, ač chce-li míti nárok na přežití u budoucích; darem ho nedostane odnikud a zejména ne od svých starších předchůdců. I kdyby chtěli, nemohou jí pomoci. Z duše své duše, z nitra svého nitra, z posledních skrýší a záhybů své nové organisační vůle musí jej vyvinouti jako zhuštěný logický výraz toho, co latentně určovalo a určuje její tvorbu básnickou a uměleckou. Jinak jest tvorba její kusá, ne celá; nedonošená, nedomyšlená; nedozrálá, neuvědomělá.

Odtud jev, že všechny význačné generace a hromadné útvary literární měly každá svého kritika *historika*, kritika estetika, který přečetl a vyslovil to nové, co přinesly a co nedalo se přechíst ani posavadní abecedou, ani posavadní gramatikou. Abych jmenoval jen několik případů z dějin francouzské poesie. První romantism, generace z let třicátých, má takového tvořivého kritika v Sainte-Beuvovi, který vcelku v prvním období své činnosti jest praporečnickem skupiny Victora Huga; pozdější fáze romantismu francouzského vytvořily si obdobné kritiky v Gautierovi, Baudelairovi a Barbeyovi d'Aureville; naturalism v Tainovi; symbolism v Ch. Moriceovi a Rémym de Gourmont.

Nuže: nic nesvědčí, po mém soudu, o životné opravdovosti a oprávněnosti nejmladších básníků sdružených kolem moravského Hosta víc než to, že vydali ze sebe již takového kritika. Nic není mně větší zárukou svéprávnosti a zákonnosti jejich existence než skutečnost, že v těchto dnech jeden z jejich středu, kost z kostí jejich, František Götz, vydal krásnou zralou knihu kritickou, v níž se pokouší se zdarem učleniti v jasný dramaticko-logický výraz zápasy a boje svých přátel a druhů, a šíře i svých vrstevníků: *Anarchie v nejmladší české poesii* (Brno, Kočí).

Knih Götzova není, a to stojí nejprve za povšimnutí, ledaž jaká sbírka běžných příležitostných referátů z časopisů, jak se píše několik let, aby se pak sešily v jakou takou tiskovinu. Götz si svou látku svéprávně opsal a vymezil sourodostí, aby ji tím lépe vybudoval po vnitřních tektonických zákonech v členitý

útvár hromadného dramatu vývojového, sehrávaného duší světovou i národní. Götz všímá si pravidlem tvorby nejmladší, tvorby objímající asi posledních deset až patnáct let, tedy tvorby, pokud hledí k budoucnosti, a zabírá se do problémů, které klade básnickému uvědomění vývojové stadium poslední; ze starších zjevů dotýká se jen těch, které jsou tohoto proudu iniciátory nebo předchůdci. A nevede si nikde referentsky popisně, nýbrž všude se snaží vztýčiti a vyvolati celé charaktery básnicky lidské, a za nimi a v nich vysledovati dramatickou logiku doby, která je prostupuje. Jest tu slovem všude patrné úsilí o nejvyšší dramatický život, a nejen jednotlivcův, nýbrž i útvarů vyšších — přednost, již nelze dosti zdůrazniti. Čteš-li knihu Götzovu, dostane se ti přímého pohledu do toho strašlivě opravdového, krvavě vážného procesu, v němž se účastní nebe i peklo, duše i svět, osobní a nadosobní, uvědomělé i podvědomé, rozumové i iracionelné, vůle i milost, a jemuž se říká tvorba básnická. Autor jest si neustále vědom toho, že jde o tvorbu v pravém smyslu, o čin, který jest nedopočítatelný a k jehož i rekonstrukci jest třeba něčeho více, než jest pouhá rozumová analyza.

Rozumí se samo sebou, že autor má znamenité vědomosti literárně historické, estetické, filosofické; že jest široký i bystrý intelekt, objímavý i pronikavý. Zná velmi dobře celé světové ovzduší dnešní, které obklopuje drama našeho posledního básnického průboje; a ilustruje-li své vývody Euckenem, Verhaerenem, Sternheimem, Duhamelem, Whitmanem, Werflem, Arcosem, vždycky jest jich užito tak správně a věcně, že, vidíš, zná tyto duchy jiným poznáním než encyklopedisticky naukovým: skutečným prožitkem a zážitkem duše, který je výsledkem dlouhého důvěrného obcování.

Ale to všecko — poznání historické, vědní a naukové — jest Götzovi jen prostředkem a nástrojem k vyššímu cíli; a ten jest v *získání věšších jistot a věr*, než jest pouhá relativná oprávněnost jevově historická toho kterého útvaru nebo směru. V poznávací činnosti Götzově účastní se i přímý názor i zkušenost i vůle k tvořivě nadosobnímu. Proto se Götz nebojí soudu: nebojí se vzíti

na sebe zodpovědnost za něj. To jest veliké nedocenítné plus v době, jako jest dnešní, kde převládá kritika čiře diletantská, nepolární, buď pouze popisná a analyzující, nebo historicky fenomenologická. Götzovi kritika není historií — a má pravdu: kritika ve své nejvyšší potenci jest spoluboj a spoluporba na nových slovesných tvarech a útvech. A o nic menšího neusiluje skutečně Götz.

Takovýmto způsobem, opravdu dramaticky tvůrčím, nepopisuje, nýbrž vyvolává a ztělesňuje před tebou Götz moderní českou poesii civilisační, dále kubismus, vitalismus a naturism, expresionism i sociální poesii tendencí objektivistických. Vyhledá vždycky neomylně dramatické zauzlení dobové, bod největšího napětí, kde jsou srážka a tlak protilehlých sil největší a kde logika vývojová nutká nejvíce k řešení novým činem tvůrčím; ale nezapomíná ani těch zcela jedinečných činitelů povahových, které ztělesňují tento čin v určitý nezcizitelný majetek té nebo oné osobnosti básnické. Jak vysledoval právě toto tajemné pouto, vízící spolu osobnost, dílo a logiku doby, na příklad u Neumanna, bratrů Čapků, Šrámka, Weinaera, Blatného, staví tyto strany jeho knihy mezi vzácné u nás náběhy ke kritice opravdu veliké, ne formátem ani kvantitou popsaných stran, nýbrž zorem a koncepcí. Zde jde již Götz ve směru toho, co může býti po stránce charakterologické poslední ctižádostí kritikovou a posledním posvěcením jeho tvorby: vztýčení *duchových typů*, které vyrovnávají tajemně a nesou v sobě harmonii prvků individuálních i dobově hromadných.

Ale přestávám. Vidím náhle v duchu, jak se týčí přede mnou suchý ukazováček českého filistra literárního a sípavý hlásek syčí zlobou: Jakápak je tohle kritika? To jest lichocení! Pravá kritika nesmí být ani horká ani studená, ani bílá ani černá, ani lysá ani chlupatá, a hlavně nesmí chválit! Pravá kritika musí být středocestí mezi dvojím extrémem! Pravý kritik musí se tvářit, že ví mnohem víc než kritisovaný a že by to dovedl, kdyby jen chtěl, všechno mnohem lépe než objekt jeho zájmu a pozornosti! Pravý kritik je přece vtělená umírněnost sama; kdežto

tenhle Šalda je stále výstřední, a zdá se, na stará leta výstřednější, než byl v mládí. 79

Načež odpovídám Jeho Veličenstvu českému literárnímu filistrovi touto poučnou říkankou, která stojí za zamýšlení v prázdné chvíli:

— Tázala se výstřednosti *prostřednost*: „Proč jen jsi tak výstřední, proklatá výstřednosti?“

„To proto, milá *prostřednosti*, žes nenašla středu ve své *prostřednosti*. Kdybys ho byla našla, obě byly bychom zbytečny. Takto ho musím hledat sama; neboť neklame-li mne soudnost, leží v nekonečnu a mohu se mu aspoň přiblížit jen já sama.“